

بررسی ویژگی‌های روانشناختی و شخصیتی جوانان وابسته به مواد مخدر افیونی در
شهر کاشان، ۱۳۷۹

دکتر فاطمه عصاریان^۱، عبدا...امیدی^۱، حسین اکبری^۲

چکیده

سابقه و هدف: با توجه به شیوع گسترده پدیده اعتیاد در جوامع بشری خصوصاً در میان جوانان و نقش عوامل مختلف زیستی، روانشناختی و اجتماعی در بروز و تداوم وابستگی به مواد مخدر و گزارشات متفاوت در این زمینه مطالعه حاضر به منظور تعیین ویژگی‌های روانشناختی و شخصیتی جوانان وابسته به مواد مخدر مراجعه‌کننده به مرکز بازپروری سازمان بهزیستی در شهر کاشان در سال ۱۳۷۹ انجام گرفت.

مواد و روش‌ها: پژوهش حاضر به روش توصیفی بر روی ۱۰۰ نفر از معتادین مرد جوان ۳۰-۱۵ سال صورت پذیرفت. کلیه افراد پرسش‌نامه مربوط به خصوصیات فردی و آزمون شخصیتی (Minnesota) M.M.P.I Multiphasic Personality Inventory را تکمیل کردند. سپس نیم‌رخ روانی افراد بر اساس نمرات خام مقیاس‌های به دست آمده و مصاحبه بالینی توسط روانشناس مربوطه تفسیر شد و نقش عوامل زمینه‌ای روانشناختی و شخصیتی در گرایش به مصرف مواد مخدر بررسی گردید و از طریق آزمون مجذور کا مورد تفسیر آماری قرار گرفت.

یافته‌ها: بیشترین ویژگی روانشناختی در بین وابستگان به تریاک و هروئین، اضطراب (۴۳ درصد) و افسردگی (۳۴ درصد) بود. بعد از این دو، ویژگی‌هایی نظیر صفات شخصیتی ضد اجتماعی (۳۱ درصد)، اسکیزوئید (۳۰ درصد) و ضعف روانی (۲۷ درصد) نرخ بیشتری نسبت به بقیه خصوصیات داشتند. هم‌چنین یافته‌ها نشان داد که معتادین متأهل بیشتر دچار اضطراب می‌باشند در حالی که معتادین مجرد بیشتر دچار افسردگی هستند. نتیجه‌گیری و توصیه‌ها: با توجه به شیوع بالای اضطراب و افسردگی در بین جوانان معتاد به مواد مخدر پیشنهاد می‌شود که مطالعه وسیع‌تری در رابطه با بهبودی اختلالات روانی و شخصیتی در معتادین صورت گیرد تا با تشخیص و درمان به موقع این اختلالات قدمی در حل این معضل اجتماعی برداشته شود.

واژگان کلیدی: ویژگی‌های روانشناختی، شخصیتی، معتاد، جوان، مواد مخدر.

۱- گروه روانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی کاشان

۲- گروه آمار، دانشگاه علوم پزشکی کاشان

مقدمه

اعتیاد پدیده‌ای است که از زمان‌های دور در جوامع بشری وجود داشته است. در حال حاضر نیز به موازات پیشرفت‌های علمی و افزایش غیرقابل تردید سطح شعور و آگاهی مردم هم‌چنان در حال گسترش می‌باشد و هر ساله افراد زیادی را به دام خود می‌کشد. اعتیاد تنها جنبه فردی ندارد بلکه یک آسیب اجتماعی نیز محسوب می‌شود و علاوه بر تهدید سلامت جسم و روان افراد بر جنبه‌های اجتماعی و اقتصادی جامعه نیز اثرات زیان‌آور و غیرقابل جبرانی وارد می‌سازد (۱).

تقریباً در کلیه تحقیقات مربوط به اعتیاد از ویژگی‌های شخصیتی به عنوان عاملی که شخص را به سوی اعتیاد می‌کشاند نام برده شده است. عدم رشد شخصیتی عامل مهمی محسوب می‌شود. از ویژگی‌های برجسته معنادان به ویژگی‌هایی هم‌چون پسیکوپاتی، افسردگی، احساس تنش، ناامنی، احساس بی‌کفایتی و اشکال در برقراری روابط گرم و طولانی اجتماعی می‌توان اشاره کرد.

در مطالعات انجام شده در زمینه سبب‌شناسی وابستگی به مواد مخدر به عوامل روانی - اجتماعی، ژنتیکی، زیست‌شناختی و فرضیه‌های روان‌پویایی اشاره شده است. حدود ۹۰ درصد وابستگان به مواد مخدر مبتلا به یک اختلال روانپزشکی هم‌زمان می‌باشند. شایع‌ترین تشخیص‌های روانپزشکی همراه شامل اختلال افسردگی اساسی، اختلالات ناشی از مصرف الکل، اختلال شخصیت ضد اجتماعی و اختلال اضطرابی می‌باشد و حدود ۱۵ درصد وابستگان به مواد مخدر حداقل یکبار در طول عمر خود مبادرت به خودکشی می‌کنند (۲).

از آنجا که اعتیاد موضوعی پیچیده و از نظر روانشناختی دارای ابعاد مختلف می‌باشد، هر نوع

برخورد و مبارزه با رشد بی‌رویه و خطرناک آن مستلزم اقداماتی فراگیر و گسترده در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و روانشناختی است. لذا به منظور تعیین ویژگی‌های روانشناختی و شخصیتی وابستگان به مواد مخدر افیونی این مطالعه بر روی جوانان معتادی که جهت ترک اعتیاد به مرکز بازپروری بهزیستی کاشان در سال ۱۳۷۹ مراجعه کردند انجام گرفت.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر به روش توصیفی بر روی ۱۰۰ نفر از جوانان ۳۰-۱۵ سال وابسته به مواد مخدر افیونی مراجعه‌کننده به مرکز بازپروری سازمان بهزیستی انجام گرفت.

ابزار پژوهش شامل پرسش‌نامه دموگرافیک و آزمون اختصاصی M.M.P.I (Minnesota Multiphasic Personality Inventory) (فرم کوتاه) برای سنجش ویژگی‌های روانشناختی و شخصیتی بود. پرسش‌نامه دموگرافیک شامل سن، میزان تحصیلات، تاهل، وضعیت درآمد، شغل، نوع ماده مخدر، میزان و طریقه مصرف، سن شروع مصرف مواد و هم‌چنین سابقه مصرف مواد مخدر در بستگان درجه یک بود. کلیه افراد پرسش‌نامه دموگرافیک و آزمون M.M.P.I را پر کردند. آزمون M.M.P.I دارای ۱۳ مقیاس استاندارد است که ۳ مقیاس آن به شاخص‌های روانی و ۱۰ مقیاس آن به شاخص‌های بالینی یا شخصیتی مربوط می‌باشد. مقیاس‌های بالینی شامل خودبیمارانگاری، افسردگی، هیستری، انحراف روانی، اجتماعی، پارانویا، ضعف روانی، اسکیزوفرنیا و شیدایی خفیف می‌باشد. (۳).

پس از تکمیل پرسش‌نامه‌ها نیم‌رخ روانی افراد بر اساس نمرات خام مقیاس‌های به دست آمده

توسط روانشناس مربوطه تفسیر شد و با آزمون مجذور کای مورد تفسیر آماری قرار گرفت.

یافته‌ها

این مطالعه بر روی ۱۰۰ نفر از معتادین مرد ۱۵-۳۰ سال انجام گرفت. میانگین سنی (\pm انحراف معیار) آنها به ترتیب $25/6 \pm 3/41$ سال بود. ۸۳ نفر (۸۳ درصد) از افراد مورد مطالعه تریاک و ۱۷ نفر (۱۷ درصد) هروئین مصرف می‌کردند. ۶۰ نفر

(۶۰ درصد) از وابستگان به مواد مجرد و ۴۰ نفر (۴۰ درصد) متأهل بودند. ۷۹ نفر (۷۹ درصد) دارای تحصیلات زیر دیپلم و ۲۱ نفر (۲۱ درصد) تحصیلات بالاتر از دیپلم داشتند. ۳۶ نفر (۳۶ درصد) سن شروع زیر ۲۰ سال داشتند در صورتی که ۶۴ نفر (۶۴ درصد) مصرف مواد را از ۲۰ سالگی به بعد شروع کردند. همچنین ۴۴ نفر از کل نمونه (۴۴ درصد) سابقه مثبت خانوادگی را گزارش کردند.

جدول ۱- توزیع جوانان وابسته به مواد مخدر افیونی بر حسب ویژگی‌های فردی و اجتماعی و به تفکیک نوع ماده مخدر در کاشان، ۱۳۷۹

وضعیت تاهل		سابقه خانوادگی اعتیاد		سن شروع مصرف مواد		سطح تحصیلات				ویژگی فردی اجتماعی
						ابتدایی	راهنمایی	متوسطه	بالاتر از دیپلم	
مجرد	متاهل	منفی	مثبت	۲۰ سال و بالاتر	کمتر از ۲۰ سال					نوع ماده
۴۷	۳۶	۴۶	۲۷	۵۳	۳۰	۲۰	۱۲	۱۸	۳۳	تریاک (۸۳)
%۵۷	%۴۳	%۵۵	%۴۵	%۶۳	%۳۶	%۲۴	%۱۴	%۲۱	%۳۹	
۱۳	۴	۱۰	۷	۱۱	۶	۱	۵	۱۰	۱	هروئین (۱۷)
%۷۶	%۲۴	%۵۸	%۴۲	%۶۵	%۲۵	%۶	%۲۹	%۵۹	%۶	
۶۰	۴۰	۵۶	۴۴	۶۴	۳۶	۲۱	۱۷	۲۸	۳۴	جمع (۱۰۰)
%۶۰	%۴۰	%۵۶	%۴۴	%۶۴	%۳۶	%۲۱	%۱۷	%۲۸	%۳۴	

نقش ویژگی‌های روانشناختی و شخصیتی وابستگان به مواد مخدر بر حسب نوع ماده مصرفی در جدول شماره ۲ ارائه شده است و نشان می‌دهد که در معتادین به تریاک ویژگی‌هایی هم‌چون اضطراب (۳۸ درصد) و بعد از آن افسردگی (۳۰ درصد)، خصوصیت شخصیت ضداجتماعی و اسکیزوئید (۲۷ درصد) و ضعف روانی (۲۵ درصد) قرار دارند. کمترین میزان مربوط به خصوصیات

شخصیتی هیستریونیک (۴ درصد) بود. اما در معتادین به هروئین بیشترین نرخ مربوط به اضطراب (۶۵ درصد) و افسردگی و شخصیت ضد اجتماعی هر کدام (۵۳ درصد) بود و پس از آن ویژگی‌های شخصیتی اسکیزوئیدی (۴۸ درصد) و ضعف روانی (۳۵ درصد) در ردیف‌های بعدی قرار داشتند. کمترین میزان مربوط به خصوصیات شخصیتی خود شیفته بود.

جدول ۲- توزیع جوانان وابسته به مواد مخدر افیونی بر حسب ویژگی‌های روانشناختی و به تفکیک نوع ماده مخدر در کاشان، ۱۳۹۹

ویژگی شخصیتی	نوع ماده		تریاک (۸۳)		هروئین (۱۷)		جمع (۱۰۰)	
	اضطراب	افسردگی	ضعف روانی	گرایش به پسیکوز	مانیا	اختلال تبدیلی و جسمانی	شخصیت ضد اجتماعی	شخصیت مرزی
نرمال	۲۹	۲۵	۲۱	۱۴	۶	۶	۲۲	۴
خودشیفته	۴	۲۵	۲۱	۱۴	۶	۶	۲۲	۴
پارانویید	۱۱	۲۵	۲۱	۱۴	۶	۶	۲۲	۴
منفعل مهاجم	۱۳	۲۵	۲۱	۱۴	۶	۶	۲۲	۴
اسکیزوئید	۲۲	۲۵	۲۱	۱۴	۶	۶	۲۲	۴
هیستریونیک	۲	۲۵	۲۱	۱۴	۶	۶	۲۲	۴
شخصیت مرزی	۴	۲۵	۲۱	۱۴	۶	۶	۲۲	۴
شخصیت ضد اجتماعی	۲۲	۲۵	۲۱	۱۴	۶	۶	۲۲	۴
اختلال تبدیلی و جسمانی	۶	۲۵	۲۱	۱۴	۶	۶	۲۲	۴
مانیا	۶	۲۵	۲۱	۱۴	۶	۶	۲۲	۴
گرایش به پسیکوز	۱۴	۲۵	۲۱	۱۴	۶	۶	۲۲	۴
ضعف روانی	۲۱	۲۵	۲۱	۱۴	۶	۶	۲۲	۴
افسردگی	۲۵	۲۵	۲۱	۱۴	۶	۶	۲۲	۴
اضطراب	۳۲	۲۵	۲۱	۱۴	۶	۶	۲۲	۴
جمع	۴۳	۳۴	۲۷	۹۱	۷	۹	۳۱	۵
نسبت	۳۳٪	۳۴٪	۳۳٪	۱۱٪	۷٪	۹٪	۳۱٪	۵٪
تعداد	۱۱	۹	۶	۵	۱	۳	۹	۱
نسبت	۶۵٪	۵۳٪	۳۵٪	۳۰٪	۱۶٪	۱۸٪	۵۳٪	۱۶٪
تعداد	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲
نسبت	۱۲٪	۵٪	۳٪	۲٪	۱۶٪	۲۲٪	۵۳٪	۱۶٪
جمع	۳۸	۳۴	۲۷	۹۱	۷	۹	۳۱	۵
نسبت	۴۶٪	۳۴٪	۳۳٪	۱۱٪	۷٪	۹٪	۳۱٪	۵٪

بالاتری نسبت به وابستگان به هروئین داشتند. اما بین نوع ماده مصرفی با عواملی نظیر سن شروع مصرف مواد، وضعیت تأهل و سابقه خانوادگی مثبت اعتیاد و دیگر عوامل رابطه معنی‌داری به دست نیامد.

نقش عوامل زمینه‌ای مرتبط با نوع ماده مخدر مصرف شده در جدول شماره ۳ ارائه گردیده است و نشان می‌دهد که رابطه معنی‌داری بین نوع ماده مصرفی و سطح تحصیلات وجود دارد. ($P < 0/0001$) به طوری که معتادین به تریاک سطح تحصیلات

جدول ۳- توزیع جوانان وابسته به مواد مخدر افیونی بر حسب عوامل زمینه‌ای مرتبط در کاشان، ۱۳۷۹

نتیجه آزمون	هروئین (۱۷)	تریاک (۸۳)	نوع ماده
			عوامل مرتبط
P<0.0001	۱۶	۶۳	سطح تحصیلات:
			کمتر از دیپلم
			بالاتر از دیپلم
N.S	۱۳	۴۷	تاهل:
			مجرد
			متاهل
N.S	۶	۳۰	سن شروع مصرف مواد:
			کمتر از ۲۰ سال
			۲۰ سال و بالاتر
N.S	۷	۳۷	سابقه خانوادگی
			مثبت
			منفی

بحث

که رابطه معنی‌داری بین نوع ماده مصرفی و سطح تحصیلات وجود دارد. از طرف دیگر مطالعات انجام شده توسط کاپلان و سادوک نشان داده است که ۹۰ درصد افراد معتاد به تریاک و شبه تریاک دچار نوعی اختلال روانپزشکی هم‌زمان می‌باشند که شایع‌ترین تشخیص‌های روانپزشکی همراه شامل اختلال افسردگی اساسی، اختلال شخصیت

مطالعه نشان داد که بیشترین ویژگی روانشناختی در بین وابستگان به تریاک و هروئین اضطراب (۴۳ درصد) و افسردگی (۳۴ درصد) بود. بعد از این ویژگی‌هایی نظیر صفات شخصیتی ضد اجتماعی (۳۲ درصد)، اسکیزوئید (۳۰ درصد) و ضعف روانی (۲۷ درصد) نرخ بیشتری نسبت به بقیه خصوصیات داشتند. هم‌چنین یافته‌ها نشان داد

شخصیتی را تعیین و بررسی نمود و همچنین با مصاحبه بالینی بر دقت آن افزوده شده است. البته انجام مطالعه در سطح وسیع تر و با تعداد نمونه بیشتر در رده‌های سنی مختلف نتایج دقیق‌تری را خواهد داشت. به طور کلی از مطالعات مختلف می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که اختلالات روانی همراه در وابستگان به مواد مخدر افیونی از جمعیت نرمال بالاتر است که این مسئله می‌تواند در سیر پیش‌آگهی و پاسخ به درمان معنادین تأثیر بگذارد و نهایتاً اینکه درمان مؤثر اعتیاد بدون توجه به این اختلالات ممکن نخواهد بود.

نتیجه‌گیری و توصیه‌ها

با توجه به شیوع بالای اضطراب و افسردگی در بین جوانان معتاد به مواد مخدر در تحقیق فوق و تحقیقات قبلی انجام شده، پیشنهاد می‌گردد مطالعات وسیع‌تری در رابطه با همبودی اختلالات روانی و شخصیتی در مصرف‌کنندگان مواد صورت گرفته تا با پیشگیری تشخیص و درمان به موقع این اختلالات بتوانیم گامی مؤثر در حل این معضل اجتماعی برداریم.

ضد اجتماعی (۳۵ - ۶۰ درصد) و اختلال اضطرابی می‌باشند (۲) که با نتایج پژوهش فوق تقریباً هماهنگ است.

پریسکر در مطالعه‌ای نشان داد که ۸۸/۱ درصد از معتادین شخصیت جامعه‌ستیزی دارند. محققین دیگری نظیر چینی لات و کالر بر وجود آمار بالای جامعه‌ستیزی بین گروه معتادین تأکید کرده‌اند. در همین رابطه فقیرپور با استفاده از آزمون M.M.P.I نشان داد که معتادین در مقیاس‌های هیپوکندریازیس، پسیکوپاتی، اسکیزوفرنیا و هیپومانیا به صورت معنی‌داری نمرات بالاتری نسبت به افراد غیرمعتاد به دست آورده‌اند. محققین دیگری نظیر تقوی (۱۳۷۷) وجود افسردگی، وسواس و انزوا را بین معتادین به میزان شایع گزارش می‌کنند.

البته اختلاف در نتایج فوق به روش‌های نمونه‌گیری و ملاک‌های مورد استفاده برای قضاوت در مورد شرایط روانی افراد بستگی دارد که در این مطالعه سعی بر این شده که با استفاده از آزمون M.M.P.I که اختصاصاً بر اساس ویژگی‌های شخصیتی تهیه شده است بهتر بتوان رگه‌های

References:

- ۱- احمدوند م. *اعتیاد، سبب شناسی و درمان*. انتشارات دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۷.
- 2- Kaplan H, Sadock B. *Synopsis of psychiatry*. 9th ed, New York, Williams and Wilkins, 2002.
- 3- شریفی پ. *راهنمای سنجش روانی*. جلد ۱، چاپ سوم، انتشارات رشد، ۱۳۷۹.